

Іван МОНОЛАТІЙ,
Володимир ВЕЛИКОЧИЙ,
Ігор ЦЕПЕНДА
(м. Івано-Франківськ)

ПОХОВАННЯ ЧАСІВ ВЕЛИКОЇ ВІЙНИ В КОЛОМИЇ: ДО ПРОБЛЕМИ СТУДІЮВАННЯ І МЕМОРІАЛІЗАЦІЇ

У статті робиться спроба аналізу виникнення і проблеми функціонування табору для інтернованих та полонених у передмісті колишнього повітового містечка Коломиї на Покутті (Східна Галичина) – Косачеві. Табір був створений владою Західноукраїнської Народної Республіки з метою ізоляції потенційних ворогів держави, їх участі у збройній боротьбі проти неї. Існування табору наклалося хронологічно на час швидкого поширення епідемії грипу, більш відомого у Європі як «іспанка», а згодом – тифу. Саме хвороби, як і умови перебування в таборі, призводили до численних смертей в ньому. Авторам вдалося, однак, встановити, що рівень смертності в таборі не перевищував того, який був поза його межами, а головним лікарем закладу вживалися всі необхідні заходи для послаблення наслідків хвороби. Більше того, з метою зменшення смертності влада табору навіть відпускала інтернованих «на поруки» лише під чесне слово поручителів. Померлі в таборі, як і інші жертви Першої світової війни з країн Троїстого союзу, були поховані на так званому «кладовищі героїв», про що є підтверджені документальні дані. Саме кладовище було, так би мовити, типовим за архітектурою і принципом побудови з іншими на теренах Австро-Угорської імперії.

Ключові слова: *табір для інтернованих на Косачеві (Коломия), ЗУНР, Перша світова війна, військові поховання.*

Табір для інтернованих і полонених був одним з небагатьох у Західноукраїнській Народній Республіці (ЗУНР), який існував з перших днів листопада 1918 по 24 травня 1919 років як загальнодержавний. «Листопадовий зрив» 1918 року, який сприяв утвердженню західноукраїнської держави і її проголошенню власне як ЗУНР 13 листопада, був неоднозначно сприйнятий колишніми підданими Австро-Угорської імперії на території краю. Серед тих, хто відмовилися визнавати молоду західноукраїнську державу і вважати себе її громадянами, були люди різних національностей. Однак найбільше інтернованих осіб було з числа польського населення краю.

Практика створення і функціонування таборів для інтернованих була звичною в ході Великої війни 1914–1918 років і навіть регламентувалася законодавчими актами, що входять до комплексу норм міжнародного гуманітарного права. Маємо на увазі рішення 1-ї та 2-ї Гаазьких мирних конференцій 1899 та 1907 років [1], зокрема Конвенції про закони та звичаї сухопутної війни [2]. Після розпаду Австро-Угорської монархії і виникнення на її теренах національних держав між останніми не завжди склалися мирні відносини. Як відомо, у Східній Галичині вже в листопаді 1918 року розпочалася польсько-українська війна, для якої характерними були всі ті явища і процеси, які супроводжують подібного роду події: поранені, полонені, інтерновані.

Одразу зазначимо, що створення таких таборів розпочалося одразу як з боку західноукраїнської держави, так і відроджуваної Речі Посполитої для відповідно польського і українського населення. В законодавче русло цей процес був введений лише з моменту ратифікації обома державами цих конвенцій 1 лютого 1919 року шляхом укладання міжнародної Польсько-української угоди щодо поранених, полонених та інтернованих [3, с. 149–152]. До цього часу

утримання таборів для інтернованих і полонених, система їх організації, так би мовити, «загосподарювання», фактично були виключно справою честі воюючої сторони. Водночас зазначимо, що підписання представниками ЗОУНР і Другої Речі Посполитої згаданої угоди може бути, на нашу думку, свідченням обопільного визнання державами одна одної як повноправних суб'єктів міжнародної політики і міжнародного права.

Точної дати створення табору для інтернованих у передмісті Коломиї Косачеві, як і прізвища першого коменданта (керівника – *Авт.*) табору, поки що не встановлено. Товариш (заступник – *Авт.*) коменданта Окружної військової команди в м. Коломиї професора Теодора Примака поручник Володимир Бемко у своїх спогадах датує створення табору для інтернованих у Косачеві першими числами листопада 1918 року. Він, зокрема, писав: «Вже в перших днях листопада 1918 р. в Коломиї придержали кілька польських легіоністів і для них зорганізовано «табір інтернованих» на коломийським передмісті «Косачів», який згодом перемінили на табір полонених» [4]. За іншими архівними даними, початково інтерновані зосереджувалися у в'язниці на вул. Романовського, згодом – у приміщенні школи імені барона Гірша на вул. Коперніка. І тільки 6 грудня 1918 року комендантом табору для інтернованих (за припущенням одного з дослідників, Р. Чорненького, – Йосипом Чайківським) було видане розпорядження про переведення інтернованих до бараків у Косачеві [5; 6, с. 23]. Відомо, що у березні 1919 року комендантом табору був дехто Гдуля [7].

Проіснував табір для інтернованих до 25 травня 1919 року – дня окупації румунськими військами міста Коломиї. Тоді, як згадують безпосередні учасники подій, боївки, утворені з представників Польської організації військової, підсилені інтернованими і полоненими з «розпущеного табору», швидко встановили в м. Коломиї свою, польську владу [8, с. 40].

Місце для табору було обране не випадково. По-перше, воно мало відповідати зростаючій кількості інтернованих, які прибували як з територій, близьких до лінії фронту, так і з тих повітів, які були в тилу. По-друге, відповідно до вже згадуваної

IV Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі умови утримання інтернованих повинні були відповідати певним нормам, зокрема санітарного характеру. Найбільше таким вимогам відповідали казарми колишнього Запасного коша 24-го піхотного полку, що розміщувався у нових (з ліжками, печами і кухнями) дерев'яних бараках колишніх кавалерійських казарм у Косачеві, неподалік від залізничного вокзалу. Перед переведенням туди табору для інтернованих у цих казармах розташовувався притулок для хворих уже згадуваного Запасного коша [4]. Вони були збудовані для забезпечення особового складу в літньо-осінній період. Натомість взимку ці будівлі не могли захистити від морозу, вітру і води, які нещадно переслідували як утримуваних у таборі вояків, так і його персонал.

Умови утримання інтернованих були такими, які відповідали часу ведення воєнних дій. Кожен колишній військовослужбовець ворожої армії отримував відповідне щоденне грошове утримання, сума якого залежала від військового чину. Офіцери і старшини проживали окремо від рядового складу і тим більше — цивільних затриманих осіб. Всі інтерновані мали право на власний час, не примушувалися до громадських робіт, отримували належну медичну допомогу в шпиталях міста Коломиї. Більше того, вони могли проживати за межами табору, виконуючи певні види, як правило, сільськогосподарських робіт у тих представників польської національності, які гарантували їх перебування у себе і зобов'язувалися доставити їх на вимогу керівництва табору. Кожен інтернований, крім того, писав заяву, що не втече. Однак не всі дотримувалися зобов'язань і через румунську територію втікали до Польщі. За даними досить упередженого видання «Пантеон польський», щотижня втікало з табору від кількох до кільканадцяти осіб [9].

Дотримання цих вимог передбачали норми міжнародного гуманітарного права, якого дотримувалися представники влади ЗОУНР. Саме це й засвідчила швейцарська місія Червоного Хреста на чолі з доктором Фуке, що перебувала в таборі у Косачеві 20 березня 1919 року [7]. Вона навіть включила до свого складу представниць польської

національності з Покуття, з громадської організації «Комітет опіки польських жінок над військовополоненими та інтернованими особами». Місія не виявила порушень міжнародного законодавства.

Промовистим є той факт, що за час з листопада 1918 року по кінець травня 1919 року в таборі для інтернованих у Косачеві жодної особи не було позбавлено життя насильницьким способом з боку української влади. І це при тому, що, за непідтвердженими даними, в ньому перебувало від 4 до 5 тисяч осіб [6, с. 31], а за відомими архівними – 3484 особи на кінець лютого 1919 р. [10].

Влада міста Коломиї, на яку головним чином було покладено обов'язок опіки над табором інтернованих у Косачеві, докладала чималих зусиль для забезпечення останніх продовольством. Слід пам'ятати, що для воюючої ЗОУНР було найважливішим забезпечити продовольством, одягом і боєприпасами власну армію, яка вела нерівні бої з добре укомплектованими і оснащеними військами Другої Речі Посполитої. Тому продовольче утримання вороже налаштованих лягало важким тягарем на плечі влади. Вона при цьому забезпечувала триразове харчування, в тому числі обов'язковими елементами щоденного раціону були хліб, картопля, кукурудзяна мука для каші; п'ятиденно видавали конину. Влада оголошувала збір коштів і білизни для інтернованих, до якого долучалися навіть стрільці УГА.

Та все ж проблема продовольчого забезпечення існувала. Тому і керівництво табору, і влада міста дозволили опікуватися інтернованими вже згаданому спеціально створеному з цією метою «Комітетові опіки...».

Його діяльність була досить активною і ефективною. В табір щодня привозили чимало продовольства, як-от: «одного дня 2 т. кукурудзяної муки, другого 4 т. картоплі, третього 2 т. фасолі або 2 т. перлової каші, п'ятого дня знову 2 т. кукурудзяної муки, шостого 2 т. ячмінної каші, а два рази на тиждень привозили $\frac{1}{4}$ бочки хліба.» [6, с. 26]. Зазначимо, що таку значну кількість продовольства постачали не лише завдяки пожертвуванням польського населення, вмілій діяльності громадських організацій, а й за сприяння тієї ж

української влади. «Комітет опіки» двічі (!) отримував в іпотечному Банку в Станиславові без перешкод від української влади грошову безповоротну позичку для забезпечення своєї діяльності [11], зокрема для закупівлі продуктів, білизни тощо для інтернованих і полонених у таборі у Косачеві.

Заради справедливості зазначимо, що іноді керівництво табору тимчасово забороняло постачання продовольства «Комітетом опіки». Як правило, це було викликано тим, що воно намагалося змусити інтернованих не втікати, упередити дії подібного характеру інших затриманих осіб. При цьому саме «Комітет опіки» і сприяв, і організовував втечі з Косачева.

Чи не найбільшою проблемою утримання інтернованих у таборі в Косачеві були інфекційні хвороби. Фактично з листопада 1918 року місто Коломия перетворюється на місто-шпиталь. Після завершення Великої війни з фронтів поверталися колишні військовослужбовці австро-угорської армії, ще не задіяні у своїх національних військових формаціях. Серед них було чимало хворих і поранених. Того ж місяця з польсько-українського фронту в тил, яким була Коломия, почали надходити як поранені і хворі українські вояки, так і в такому самому стані полонені та інтерновані польські.

Основними локаціями прийому та лікування потребуючих були такі:

1. Український Червоний Хрест організував пункт гарячого харчування з гарячими напоями для так званих поворотців з фронтів у бараці біля залізничного вокзалу.

2. «Станція повертаючих хорих» — окремий лікувальний заклад, що був створений з середини листопада 1918 року. Облік хворих вели у приміщенні залізничного вокзалу, а первинну медичну допомогу надавали у двох бараках недалеко від нього.

3. «Приют хорих Запасного Коша 24-го піхотного полку» — медичний заклад, що, власне, був у Косачеві до перенесення туди табору інтернованих 6 грудня 1918 року.

4. «Епідемічна лічниця», чи «Українська епідемічна лічниця» — лікувальний заклад для важкохворих. Точне

місцезнаходження допоки не встановлено. Відомо, що вона розміщувалася на території так званої німецької колонії Вінцентівка, у Снятинському передмісті Коломиї. В її бараках могли лікуватися до 600 осіб. В основному лікування проходили заражені грипом «іспанка» з його наслідками — пневмонією і бронхітом, а також хворі на черевний чи плямистий тиф.

5. «Запасна лічниця» була створена ще за часів Австро-Угорщини. Функціонувала у будинку теперішньої гімназії ім. Михайла Грушевського від часу Першої світової війни до осені 1919 р. Її первісна назва «K. u k. Reservespital № 1» («Цісарсько-королівський резервний шпиталь № 1»). Тут лікувалися як місцеві жителі, так і полонені та інтерновані. Частина з них продовжувала перебувати тут навіть після окупації міста Коломиї спочатку румунськими, а згодом — з кінця травня 1919 року — польськими військами. Лічниця підпорядковувалася Окружній Військовій Команді міста. В ній вели точний облік померлих за спеціальними каталоговими картками усталеної форми і реєстр у «Книзі померлих Запасної Лічниці при Окружній Військовій Команді в Коломиї». До неї вписували й померлих у «Епідемічній лічниці» та інших установах. На сьогодні це єдині достовірні джерела для встановлення кількості жертв табору інтернованих у Косачеві.

6. «Військова лічниця» приймала поранених з польсько-українського фронту. Розміщувалася у приміщенні міської гімназії, яка на той час була нечинною.

7. Міський шпиталь, який приймав хворих і поранених, в тому числі інтернованих та полонених.

8. Тимчасовий шпиталь, відкритий в окремому приміщенні з моменту перенесення табору інтернованих до бараків у Косачеві. Тут надавали первинну медичну допомогу. У разі погіршення стану здоров'я хворих переводили до Української епідемічної чи Запасної лічниці.

Саме епідемічні хвороби забрали найбільше життів інтернованих та полонених в таборі. За даними вже згаданої «Книги померлих» та карток реєстрації померлих, у листопаді — грудні 1918 року таких було 99 осіб, а з січня по серпень

1919 року – 212⁴. Загальна кількість тих, що загинули впродовж вказаного періоду, 311 осіб. Їх було поховано на спеціальному військовому кладовищі в Коломиї, створеному для поховання померлих у результаті боїв Першої світової війни ще австро-угорською владою під назвою «Heldenfridhof» – «Кладовище героїв».

Рік/ хво- роба	Іс- пан- ка	Пнев- монія	Брон- хіт	Запа- лення леге- нів	Чер- вінка	Пля- мистий тиф	Ін- ші	При- чина неві- дома
1918 (XI–XII)	46	23	13	1	–	–	6	10
1919 (I–VIII)	2	11	1	6	70	63	55	4

Як свідчать дані таблиці, найбільше дошкуляли інтернованим у 1918 році так звана «іспанка» (грип – *Авт.*) і її наслідки: пневмонія, бронхіт, запалення легень. Однак доктор медицини головний військовий лікар Коломийського військового округу Петро Петрушевич зумів спільно з підпорядкованими йому українськими та жидівськими лікарями зупинити епідемію. Дані 1919 року свідчать саме про це.

Доктор П. Петрушевич неодноразово звертався до української влади з проханням і вимогою надання допомоги хворим інтернованим і полоненим у Косачеві. Табір пережив кілька хвиль епідемії плямистого тифу і червінки починаючи з весни 1919 р. Команда міста повідомила про це Окружну військову команду 6 березня 1919 р., закликавши провести екстрену нараду з цього приводу за участю лікарів українців і

⁴ Відомості таблиці складені на основі даних статті, оприлюдненої проф. І. Монолатієм: Монолатій І. А чи було «Косачівське пекло»? Якою є наша правда про поховання на військовому цвинтарі у Коломиї? [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://vilne.info/2018/10/24/a-chi-bulo-kosachivske-peklo-yakouy-ye-nasha-pravda-pro-pohovannya-na-viyskovomu-tsvintari-u-kolomiyi/>.

євреїв. Тодішня преса писала: «Викликає занепокоєння те, що у таборі для інтернованих і полонених на Косачеві знову поширюється плямистий тиф. В епідемічному шпиталі зафіксовані понад 120 випадків, а сам він переповнений так, що завтра у ньому не можна буде розмістити жодних хворих. В табірному шпиталі лежать зараз 90 хворих, а приблизно 50 — у бараках. Хворі у шпиталі лежать на деяких ліжках по двоє, а у таборі — на голих нарах. Сьогодні вночі померло троє людей у самому таборі, чого досі не ставалося: двоє у табірному шпиталі, один — в бараці. Немає найнеобхідніших ліків для лікування хворих, дров для обігріву шпиталю і бараків. Продовольства, яке постачає (українське) військо, не вистачає» [4].

Зарадити ситуації могла лише допомога громадських організацій і суспільства загалом. Хоч і самі коломияни не менше страждали від епідемій тифу, інших хвороб, як-от туберкульоз, що призводили до летальних наслідків через брак ліків і неможливість влади поповнити ними лікувальні заклади. Допомоги від братів-наддніпрянців явно не вистачало. Сусідні з ЗОУНР держави не спішили її визнавати, а значить і торгувати. Порятунком залежав лише від самих громадян держави. В цій ситуації досить цікавою є позиція лікарів-коломиян польської національності. Вони відмовлялися виконувати свої прямі обов'язки і клятву Гіппократа не лише щодо тих, хто прибував з фронтів Першої світової, а й щодо своїх співвітчизників у таборі інтернованих і полонених у Косачеві. Тільки погроза застосування сили ОВК м. Коломиї змусила їх до праці.

Щодо жертв поляків у таборі інтернованих у Косачеві, то, згідно з «Книгою померлих» і посмертними картками, у коломийських лікувальних закладах упродовж 14 грудня 1918 р. — 15 червня 1919 р. померла 151 особа. Ця цифра вимагає безумовного уточнення хоча б ось з якого приводу. Як правило, поляки в переважній більшості є римо-католиками. За даними цих же джерел, у 1918 році було поховано 9 римо-католиків в результаті смерті від інфекційних чи інших хвороб, а у січні — серпні 1919 р. — 133. Разом — 142. То якого ж віросповідання (а за нормами статистики в Австро-

Угорщині, якими користувалися і в 1919 році, воно фактично прирівнювалося до національності) тоді були ті 9 поляків зі 151, які не ідентифіковані як римо-католики?

Наведені цифри яскраво свідчать про те, що сформований в часи міжвоєнної Польщі шовіністичними політичними силами міф про так зване «косачівське пекло» не має під собою жодного підґрунтя. Більше того, це стало зрозуміло ще 1921 року, коли польська влада намагалася організувати так званий викривальний процес над українським військовим лікарем Петром Петрушевичем. Його звинувачували у незадовільній організації медичної справи в Коломиї і на Коломийщині в часи ЗУНР-ЗОУНР, що й спричинило, на їх думку, масові смерті від інфекційних хвороб у Косачеві.

Лікаря спочатку було запроторено до львівської в'язниці на півтора року, а згодом організовано сам процес впродовж 11 днів. На нього як свідки були викликані як ті, що перебували як інтерновані, так і ті, що входили до складу місій, які перевіряли табір. За їх свідченнями: «положення у косачівських бараках не було аж ніяк таке жахливе, як про це писала польська преса. Воно являло собою звичайну сторінку тодішнього воєнного лихоліття. Із зізнань свідків виявилось, що інтерновані й полонені польської армії були трактовані наскрізь гуманно, не було знущань і побоїв, прохарчування було задовільне, хліб розділювано щоденно, а м'ясо тричі на тиждень. В шпиталі недужі отримували вино, яйця, біфстекси і ін[ші] лакоминки. Всі свідки ствердили, що не роблено ніяких різниць між хворими українцями і поляками» [4].

У результаті судового процесу над Петром Петрушевичем його було виправдано, що й дозволило ще в ті часи прийти до висновку: «Одним словом, розправа (судовий розгляд справи — *Авт.*) виявила, що «косачівське пекло» не виглядало так жахливо, як це польська преса старалася втовкмачити в голови своїх читачів, а «косачівський кат» опікувався інтернованими як рідний батько своїми дітьми» [4].

Наявні на сьогодні документи і матеріали, архівні джерела дають підстави зробити такі **ВИСНОВКИ**:

1. Табір інтернованих у Косачеві був сформований і діяв відповідно до норм міжнародного гуманітарного права.

2. Жодного факту позбавлення життя інтернованих у таборі у Косачеві українською владою немає.

3. Фактів знущань українців над польськими полоненими та інтернованими особами у таборі у Косачеві міжнародні місії Антанти і Міжнародного Червоного Хреста не встановили.

4. Нині документально підтверджено смерть 151 поляка – полонених та інтернованих у таборі у Косачеві, у т. ч. однієї жінки. Це спростовує досі наявну в публічному просторі цифру 467 жертв Косачівського табору і загалом версії про 800–1300 померлих у ньому [12].

5. Поховання поляків з табору у Косачеві відбувалися на закладеному Міністерством війни Габсбурзької монархії у 1915 р. «Військовому цвинтарі» – окремому поховальному полі, яке межувало з тогочасним римо-католицьким кладовищем.

6. «Процес Петрушевича» у 1921 р. був політично вмотивованим з погляду польської окупаційної адміністрації і завершився для неї повним фіаско. Ним фактично і було спростовано щойно вибудований міф про «косачівське пекло».

Література:

1. Біленчук П. Д., Кочетков В. М., Міщенко В. Б. Гаазькі конвенції про закони та звичаї війни 1899 і 1907 рр. Енциклопедія сучасної України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=27901.

2. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі. Офіційний вісник України від 06.01.2017 р., № 2, с. 605, стаття 67, код акта 84421/2016.

3. Польсько-українська умова щодо поранених, полонених та інтернованих. Вісник Державного Секретаріату військових справ. Ч. 9. Станиславів. 1919. 10 квітня; Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали. Том 4. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2008. 886 с.

4. Монолатій І. А чи було «Косачівське пекло»? Якою є наша правда про поховання на військовому цвинтарі у Коломиї?

[Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://vilne.info/2018/10/24/a-chi-bulo-kosachivske-peklo-yakoyu-ye-nasha-pravda-pro-rohovannya-na-viyskovomu-tsvintari-u-kolomyi/>.

5. Державний архів Львівської області (ДАЛО). Ф. 257 «Польське товариство вивчення оборони Львова та південно-східних воєводств, м. Львів. 1921–1939 рр.». Оп. 1. Од. зб. 207. Арк. 3.

6. Чорненький Р. Табір для інтернованих осіб у Косачеві в Коломиї в період польсько-української війни 1918–1919 рр. *Stanisławów i ziemia Stanisławowska w II Rzeczypospolitej. Wojskowosc. Bezpieczenstwo. Spoleczenstwo. Kultura. Warszawa – Stanisławów. 2016. S. 22–32.*

7. ДАЛО. Ф. 257 «Польське товариство вивчення оборони Львова та південно-східних воєводств, м. Львів. 1921–1939 рр.». Оп. 2. Од. зб. 1177. Арк. 9 зв.

8. Бурнадз М. На українсько-румунському пограниччю. Бажанський М. Відновлення Української держави 1918 року. Детройт: Снятин, 1979. 90 с.

9. Sozańska S. Z przeżycia Pokuciu 1914–1919. *Panteon Polski. 1929. № 60–61. S. 10.*

10. ДАЛО. Ф. 257 «Польське товариство вивчення оборони Львова та південно-східних воєводств, м. Львів. 1921–1939 рр.». Оп. 2. Од. зб. 1172. Арк. 3.

11. ДАЛО. Ф. 257 «Польське товариство вивчення оборони Львова та південно-східних воєводств, м. Львів. 1921–1939 рр.». Оп. 2. Од. зб. 1150. Арк. 16.

12. Чорненький Р., Гаврилишин П. Табір для інтернованих. Галицький кореспондент. 2017. 29 травня.

Burial during the Great War in Kolomyia: to the problem of study and memorialization. *The article attempts to analyze the origin and the problem of function a camp for internees and prisoners in the suburbs of the former county town Kolomyja on Pokuttia (Eastern Galicia) – Kosachev. The camp was established by the authorities of the Western Ukrainian People's Republic in order to isolate potential enemies of the state, their participation in the armed struggle against it. The existence of the camp coincided chronologically with the rapid spread of the flu epidemic, better known in Europe as «Spanish» and later typhus. The disease itself, as well as the conditions of stay in the camp, led to numerous deaths in it. The authors were able,*

however, to establish that the death rate in the camp did not exceed that outside it, and the chief physician of the institution took all necessary measures to reduce the consequences of the disease. Moreover, in order to reduce mortality, the camp authorities even released interns «on bail» only on the honest word of guarantors. Those who died in the camp, as well as other victims of the First World War from the countries of the Triple Alliance, were buried in the so-called «cemetery of heroes», as official documentary evidence go. The cemetery itself was, so to speak, typical of architecture and the constructional principles with others in the Austro-Hungarian Empire.

Key words: *camp for internees in Kosachev (Kolomyja), WUPR, First World War, military burials.*